

Рустамбекова М. Е.¹ Оспанова Алия Абдужапаровна²

¹*Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ, п.ғ.к., доцент м.а.*

²*Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ, PhD доктор, доцент м.а.*

ҚАЗІРГІ ЗАМАНДАҒЫ РЕСЕЙДІҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ АУМАҒЫНДАҒЫ САЯСИ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МҮДДЕЛЕРІ (2010 ЖЫЛДАН ҚАЗІРГЕ ДЕЙІН)

Аңдатпа

Мақалада 2010 жылдан қазірге дейінгі аралықтағы Ресейдің Орталық Азия мемлекеттеріне қатысты сыртқы саяси, экономикалық қарым-қатынасына тоқталады. Осы аймаққа қатысты РФ ұстанымдары мен мүдделері қарастырылған. Осы мәселелерге деген қызығушылықтың артуы-қазіргі заманауи гуманитарлы халықаралық білімге деген қажеттілікке, сондай-ақ тәуелсіздікке қол жеткізгеннен кейінгі Ресей мен Орталық Азия арасындағы елдер арасындағы әлеуметтік-экономикалық және саяси қарым-қатынастардың жүргізілуіне байланысты тарихи тәжірибені қайта қарастыруға деген ұмытылыстармен байланысты.

Кілтті сөздер: геосаясат, экономикалық байланыс, қарым-қатынас, байланыс, ұстаным, интеграция.

Rustambekova M. E.¹ Ospanova Alia Abduzharovna²

¹*Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, candidate of pedagogical sciences, acting assistant professor*

²*Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, PhD Doctor, acting Associate Professor*

FOREIGN AND ECONOMIC RELATIONS OF RUSSIA WITH THE STATES OF CENTRAL ASIA (FROM 2010 TO THE PRESENT)

Abstract

The article discusses the foreign policy and economic relations of Russia with the states of Central Asia from 2010 to the present. The positions and interests of the Russian Federation in this area are secured. Increased interest in these issues is associated with the need for modern international humanitarian education, as well as with the desire to revise the historical experience associated with the socio-economic and political relations between Russia and Central Asia after independence.

Keywords: geopolitics, economic relations, communication, communication, position, integration.

Рустамбекова М. Е.¹ Оспанова Алия Абдужапаровна²

¹*Международный казахско-турецкий Университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, к. п.н., и.о.доцент*

²*Международный казахско-турецкий Университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, PhD доктор, и.о.доцент*

ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ РОССИИ С ГОСУДАРСТВАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ (С 2010 ГОДА ПО НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ)

Аннотация

В статье рассматриваются внешнеполитические и экономические отношения России с государствами Центральной Азии с 2010 года по настоящее время. Позиции и интересы Российской Федерации в этой области обеспечены. Повышенный интерес к этим вопросам связан с необходимостью современного международного гуманитарного образования, а также с желанием пересмотреть исторический опыт, связанный с социально-экономическими и

политическими отношениями между Россией и Центральной Азией после обретения независимости.

Ключевые слова: геополитика, экономические отношения, коммуникация, коммуникация, позиция, интеграция.

Мақала тек бір жақты зерттеуді көздеген, яғни Ресейдің Орталық Азия мемлекеттеріне қатысты саяси, экономикалық мүдделері (позициясы) қарастырылған, яғни Орталық Азия мемлекеттерінің Ресейге қатысты ұстанымдары назарға алынған жоқ.

Қазірге дейін Ресейдің Орталық Азия мемлекеттерімен екі жақты, көп жақты негізде қарым-қатынас орнатуға ұмтылыстар жасағанымен осы аталған аумаққа қатысты түбейлі, ұзақ мерзімді саясатты бекіте алмады. Ресей Федерациясының Сыртқы саясат концепциясына сәйкес «Ресей ТМД мемлекеттерінің әрқайсысымен тең құқылы, сыйластық пен өзара мүдделерді ескере отырып, одақтас елдердің кеңістіктеріндегі интеграциялық интенсификацияға ұмтылыстар жасау негізінде достық қарым-қатынас жасайды. Осы аталғандарға дайындық пен келісім танытқан мемлекеттермен стратегиялық серіктестік пен одақтастықтық қарым-қатынастар одан әрі дамуда» [1].

Қазіргі таңда бұрынғы Кеңестер Одағы аумағындағы мемлекеттер арасында саясат, экономика және әлеуметтік саладағы қауіпсіздікке қол жеткізу жолдарын қарастыруға деген ғалымдар арасында қызығушылықтар артуда. Осы мәселелерге деген қызығушылықтың артуы-қазіргі заманауи гуманитарлы халықаралық білімге деген қажеттілікке, сондай-ақ тәуелсіздікке қол жеткізгеннен кейінгі Ресей мен Орталық Азия арасындағы елдер арасындағы әлеуметтік-экономикалық және саяси қарым-қатынастардың жүргізілуіне байланысты тарихи тәжірибені қайта қарастыруға деген ұмтылыстармен байланысты деп санаймын.

Қазіргі таңда Батыстың көптеген ірі мемлекеттері, Шығыс, АҚШ өз дамуындағы экономикалық дағдарыстың шарықтау кезеңдерін бастан кешіріп жатыр. Бірқатар елдерде саяси режим ауысып, АҚШ халықаралық аренада өз ықпалдастығын одан әрі арттыруда. Осы фактілерге байланысты, аталмыш саяси оқиғалар Орталық Азия аумағындағы елдермен Ресей арасындағы саяси-экономикалық-әлеуметтік байланыстарына, елдердің экономикалық қауіпсіздігіне қалай ықпал ететіндігі туралы ғылыми болжам жасауды қажет етеді.

XXI ғасырдың онжылдығында ОА мемлекеттері мен Ресей арасындағы қарым-қатынастардың бағыттарын зерттеуге негізделген монографиялық зерттеулер жариялана бастады. Осы монографиялардың ішіндегі ең құндыларының бірі-Е.И. Пивовартың «Посткеңестік кеңістік: альтернативті интеграция. Тарихи очерк» атты монографиясы. Автор интеграция және дезинтеграция процестерінің нәтижелеріне талдау жасаған, Ресейдің алдыңғы Кеңестер Одағы аумағындағы елдермен қарым-қатынастары, оның ішінде ОА мемлекеттері мен экономикалық және әлеуметтік саладағы байланыстары қарастыра отырып, Орталық Азия елдері мен Ресей арасында болып жатқан интеграциялық процестер мәселесі мен тәуекелділік дәрежелеріне өзіндік баға бере білген. Ғалым ТМД аумағындағы оның ішінде ОА мемлекеттері мен Ресей территориясындағы экономикалық қауіпсіздікті қалыптастыруда маңызды орын алатын Біріңғай экономикалық кеңістікті серіктестіктің нығаюына одан әрі түрткі болады деген пікір білдірген. Айғақты мол материалдарға негізделіп жазылған бұл монография біздің зерттеу тақырыбымыз бойынша тарихнамалық қызығушылық туындатады.

Л.В. Полякованың «Ресейлік модернизацияны зерттеудің әдіснамасы» атты мақаласында ТМД шеңберіндегі ОА мемлекеттері мен Ресей арасындағы байланыстардың түрлі қарқынына талдау жасалған. Дегенмен де, бұл жұмыстың жан-жақтылығы мен маңыздылығына қарамастан, бұл мақалада Ресей мен ОА мемлекеттері арасындағы байланыс тарихына көп көңіл бөлінген, ал екі ел арасындағы байланыстардың көрсеткіштеріне, қазіргі жағдайы мен бағыттарына тоқталмаған.

ОА мемлекеттері мен Ресей арасындағы экономикалық, әлеуметтік және саяси салалардағы байланыстардың негізгі тарихнамалық мәселелері Ф.У. Айбазованың зерттеулерінде қарастырылған. Ф.У. Айбазованың көптеген зерттеулері Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының қалыптасуы мен даму тарихына, осы одақтас елдер арасындағы байланыстардың бағыттарына арналған.

ТМД елдерінің арасындағы экономикалық және саяси саладағы байланыстарды талдау жасаудың қажеттілігі мәселесі одақтас елдердің пайда болған сәтінен бастап алға тартыла бастады. Осы тақырыпқа қатысты алғашқы зерттеу жұмыстары, мақалаларды мемлекеттік қызметкерлер,

түрлі дәрежедегі депутаттардың халықаралық сала журналистері, экономисттер мен саясаттанушылар жүргізді[2,140 б].

«Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы» атты ұжымдық монография да біздің тақырыбымыздың аясында құнды мағлұматтар береді. Бұл ұжымдық монографияның авторлары Ресей экономикалық академиясының ғалымдары-Г.В. Плеханов, Мунчаев Ш.М., Кожаев Ю.П., Хазанов А.М., Кочадзе Д.М., Кожаев Д.Ю., Белов А.Н., Колеченков Н.В және т.б. Ғалымдар Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы ұлттық экономикалық елдерінің құрылуына баса назар аударған, сонымен бірге Ресей мен ОА мемлекеттері арасындағы нығыз экономикалық қауіпсіздік жүйесін қалыптастыру мәселелерін зерттеген. Осыған орай зерттеушілер ТМД елдерінің мемлекеттік саясат жүйесінің жекелеген элементтерін ғана емес барлық сыртқы саясат жүйесін жетілдіру керектігін, оның ішінде ОА мемлекеттері мен Ресей Федерациясындағы ұлттық экономикалық кешендерді қауіпсіз даму және тұрақтандыру жүйесін модернизациялау қажеттігі туралы қорытынды шығарады.

Экономикалық қауымдастықтар негізіндегі Ресейдің Орталық Азия мемлекеттеріне қатысты экономикалық мүдделерінің бағытын аңғаруға болады. Осы мүдденің біріне-Ресей, Қазақстан және Белоруссия қатысқан Кедендік одақты қарастыруымызға болады. 2000 жылдан бастап бұл одақ арнайы зерттеулерге объективті бола бастайды. Оның ішінде Қазақстан, Ресей және Белоруссия арасындағы Кедендік одақ мәселесін талдауда (шығаруда) өз үлесін қосқандар Р. Аликулов, С.М. Аршынбаев, Т. Асанов, О.Ю. Бакаева, Г.М. Вильяминов, Д. Ермак, П.А. Иванкевич, Н.К. Исингарин, Ж. Кембаев, Н.А. Королева, Т. Мансуров, А. Потапов, Ю.В. Шишков және т.б. болғанын атап өтуіміз керек[3,11 б].

Ресей Федерациясы посткеңестік кеңістікте 144 млн.нан астам халқы бар, өндіріс өнеркәсібі мен ауыл шаруашылық саласы дамыған, мол табиғи байлық көздеріне ие, ғылыми және білім беру потенциалына ие, ракеталы-ядролы күш-қуатқа ие мемлекет. Ал, Орталық Азия мемлекеттері өзінің элеуметтік-экономикалық дамуы бойынша, потенциалы, мүмкіндіктері мен саяси модернизациялануы бойынша әр-түрлі деңгейде, сондықтан РФ аталған елдердің жергілікті менталитеті мен мәдениет ерекшеліктерін ескере отырып, осы мемлекеттермен қарым-қатынас жасаудың жаңашыл креативті бағыттарын ойлап табуды талап етеді.

Орталық Азия мемлекеттері геосаяси тұрғыдан мұсылман әлеміне бағытталған саясатты ұстап отыруымен бір мезетте Батыс елдерімен де байланысты дамытуда. Бұл бір-біріне қарама-қарсы келетін идеялар (немесе ұстанымдар) РЕ сыртқы саяси векторына сәйкес келмейді. Нәтижесінде Орталық Азия аумағындағы мемлекеттермен қарым-қатынаста Ресей мен Батыс елдерінің арасында «мүдделік» талас-тартыс қарқынының шет жағасын да байқай аламыз. Ресейлік бизнестің инвести-циялық іс-әрекеттері объективті және субъективті себептерге орай бірегейлік сипатқа ие[4,30 б].

Орталық Азия мемлекеттерінің сыртқы саяси қарым-қатынастары бойынша Ресеймен біріктіре немесе Ресейдің шеңберінде қарастыруды (яғни Орталық Азия мемлекеттерінің сыртқы саясаттағы жетістіктерін Ресеймен «біріктіретін») жөн санайтын кейбір ресейлік эксперттер орталықазия мемлекеттерінің батыс елдерімен байланыстарының дамуын антиресейлік саяси курс деп те бағалауда. Десек те Орталық Азиядағы жергілікті бақылаушылардың ішінде ұлтжандылық идеяларымен қарулана отырып, РФ ықпалының өз аймақтарынан шығарылуын талап ететіндері де кездеседі. Шын мәнінде қазіргі таңда Ресей мен Орталық Азия мемлекеттерінің арасында өзара байланыстың өте жоғары дәрежесі сақталып келеді. Осындай «жылы» қарым-қатынастардың сақталуының бірінші себебі-7 мың километрге созылған шекара. Ресей жағынан шекарада федерацияның 12 субъектісі орналасқан.

Екінші себебі Орталық Азия мемлекеттері бұл Ресей тауарларына сұраныс жоғары нарық болып табылады. Аталмыш аймаққа ресейлік өндіріс өнімдері, машиналар, көлік құрал-жабдықтары, соңғы кездері текстиль өнімдері экспортталады.

Үшінші себебі, Орталық Азия мемлекеттерінен Ресейге еңбек мигранттарының негізгі ағымдары бағытталады.

Төртінші себебі, Орталық Азия аймағы Ресей арқылы Еуропалық Одақ нарығына энергоресурс көздерін транспорттайтын ірі тасымалдаушы мемлекеттер болып табылады.

Осы аталған себептерді ескере отырып Ресей Орталық Азия аумағындағы өз мүдделерін бекітуді көздейтінін жасырмай келеді. Ресей аталмыш аймаққа қатысты энергетикалық және қорғаныс салаларындағы кооперацияны күшейту саясатына көңіл бөледі[5,20 б].

Ресей Федерациясының Орталық Азиядағы геосаяси мүдделерімен тығыз байланысты экономикалық қызығушылықтарын жеке қарастырудың қажеттілігі жоқ емес. Орталық Азия

мемлекеттерінде Ресей инвестициясының табыстылығын қамтамасыз етуші немесе осы аймақта бизнесті жүргізуге оң әсер ететін келесідей факторларды көрсетуге болады:

1. Орталық Азия аумағы мол табиғи байлық көздерінің отаны десек қателеспейміз. Аумақта мұнай, газ және уран ресурстарының кен орындары көп.

2. Еңбек ресурстарының қол жетімділігі. Еңбек мигранттарын Ресейге шақыру немесе ОА (Орталық Азия) мемлекеттерінде ресейлік тауар өнімдерін шығару жолымен жүзеге асыруға болады. мысалы, Қырғызстан тігін өнеркәсібі бойынша мол потенциалға ие, аталмыш өнеркәсіп ресейлік тұтынушыларға бағытталған.

3. Күн сайын қарқынды өсіп келе жатқан ішкі нарық. ОА мемлекеттерінің ішкі нарығында ресейлік экспорт пен ресейлік кәсіпорындар мен банктерінің экспансиясы үшін мол мүмкіндіктер ашылууда. Дәл осы мемлекеттердің ішкі нарығында бәсекелестік дамымаған және өнімнің техникалық дәрежесі бойынша талаптар жоғары деңгейде қойылмайды.

4. Ескі немесе бұрынғы кооперативті байланыстардың сақталуы және жаңа байланыстарды дамытуда объективті алғышарттардың болуы (Ресейге қатысты сенімділіктің жоғары болуы, ортақ байланыс тілдің бірлігі, туысқандық байланыстар және т.с.с).

5. Ресей мен Орталық Азия мемлекеттерінің арасындағы транзиттік мүмкіндіктердің басым болуы. Осы сәтте Ресейдің өз территориясынан мұнай-газ құбырлары арқылы Еуропа мемлекеттеріне табиғи өнімдердің тасымалдануына қызығушылық танытпайды, дегенмен де ОА территориялары арқылы тасымалдаушы құбырларды салуда дайын екенін мәлімдеп отыр.

Жоғарыда аталған салаларда жұмыс жасау үшін РФ алдына келесі міндеттерді шешуді талап етеді: сыртқы экономикалық байланыстарды жүзеге асыру және ОА елдерінде ресейлік бизнесті дамыту үшін оңтайлы жағдай жасау.

ОА елдері аумағында Ресейдің экономикалық мүдделерін жүзеге асыру мақсатында бірқатар экономикалық институттар құралды, олар:

-Кедендік одақ.

- ТМД аумағында еркін сауда зонасы туралы келісім.

-ЕврАзЭС (экономикалық одақ).

-Дағдарысқа қарсы Қор[6,102 б].

ОА елдерімен экономикалық байланыстарды нығайтуда артықшылықтармен бірге келесідей күрделі кедергілерді де айта кеткеніміз жөн, ол кедергілерге:

1. Орталық Азия аумағындағы нарықта жаңа белсенді ойыншылардың пайда болуы, бәсекелестіктің күшебі ресей компанияларының әрекеттерін қиындатып отыр.

2. ОА мемлекеттерінде жемқорлықтың басым болуынан жергілікті бизнесте ресейлік кәсіпкерлердің енуі көп қиындықтарға тап болады. жергілікті билік органдары администрациялық ресурстарды өз мүдделері үшін пайдалануына байланысты ресейлік компаниялардың лицензияларын еш себепсіз мойындамау, тексерістердің көп болуы, тендерді алып қою іспеттес қысым көрсетуі мүмкін. Тәуелсіз сот жүйесінің болмауынан ресейлік компаниялар өз құқықтарын қорғаудың қиындығы одан да арта түседі.

3. Ресейлік бизнестің өзіндік ерекшеліктеріне қарай шектеулердің жасалуы. Ресейлік кәсіпкерлердің кейбіреулері жоғары тәуекелділік зонасынан қауіптеніп, қысқа уақыт ішінде табысқа қол жеткізу мақсатында ОА елдеріне инвестиция тарту үшін өз талаптарын жоғарылатады, нәтижесінде ресейлік кәсіпкерлер мен жергілікті билік органдарының арасында түсініспеушіліктер туындайды. Шығыс елдерінің қоғамында жеке келісімге келу, адамдар арасындағы позитивті қарым-қатынастарды орнату өте үлкен рөл ойнайды, ал ресейлік бизнес өкілдерінің өзін ұстауы және өз ұстанымдарын жариялау мәнері достық қарым-қатынас жасауға ықпалын тигізбейтіні анық.

4. Орыс тілі ОА мемлекеттері аумағында еркін келіссөздер жасауға үлкен септігін тигізгенімен, жергілікті ұлттың тілін білу сол ұлттың мәдениеті мен салт-дәстүрлеріне қатысты сыйластықты білдіреді. Мәдени факторды мойындамау, ОА халықтарының психологиялық ерекшеліктері осы аталған факторлардың барлығы болашақта аймақтағы ресейлік бизнестің дамуына кедергі келтіруі әбден мүмкін[7, 71 б].

Қорыта айтқанда, РФ үшін Орталық Азия мемлекеттерінің өзіндік құндылығымен қоса (геосаяси тұрғыдан орналасуының маңыздылығы, экономикалық және сауда мүмкіндіктері, орыс мәдени ықпал етуінің басымдылығы, орыс тілде сөйлейтін диаспора өкілдерінің көптеп болуы) Ресейдің посткеңестік мемлекеттер арасындағы беделін сақтап қалудың басты құралы деп санаймын.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі:

1. *Anais Marin. Putin's Eurasian Union dreams - Russia's ambition to reintegrate former Soviet Lans poses a dual challenges to the EU // FIIA Comment 12/2011. October 2011.*
2. *Абрамов Э.М. СНГ: поиски решений. – Алматы, 2001. – 380 с.*
3. *Акчурина С.В. Экономический потенциал СНГ. - СПб, 2011. 9.*
4. *Афанасьев Н.В. СНГ: опыт стратегического партнерства. – СПб, 2010.*
5. *Жильцов С.С., Зонн И.С., Ушков А.М. Геополитика Каспийского региона. - М., 2003. – 445 с.*
6. *Кушкумбаев С.К. Центральная Азия на путях интеграции: Геополитика, этничность, безопасность. - Алматы, 2012. – 385 с.*
7. *Пивовар Е.И. Постсоветское пространство. Альтернативы интеграции. – СПб, 2008.*